

הרב אברהם ישעיהו דיין

## כיצד יש לקרוא 'וקוי ה' יחליפו כח' האם וקוי או וקוי

נהגו ישראל קדושים להפטיר לפרשת לך לך 'למה תאמר יעקב' (ישעיה מ פסוק כז). ובתוכה קוראים את הפסוק 'וקוי ה' יחליפו כח' (שם פסוק לא). וברוב ככל החומשים המצויים בבתי הכנסת ניקדו 'וקוי' האות וא"ו (השניה) בצירי ותחת ה"ו"ד לא ניקדו. וכמעט מידי שנה ישנם מתפללים שמעירים לקורא ההפטרה שצריך לומר 'וקוי' הקו"ף בחולם מלא וה"ו"ד בצירי. וכאשר יאמר להם כך מנוקד בחומש, אף הם ישיבוהו כי טעות סופר היא שנשתרבכה אל הרפוס, ורוב החומשים כיום מועתקים אחד מחבירו עם טעויות קודמיו ומדלילה מוסיף והולך על טעויותיו כהנה וכהנה. ושאר המתפללים נכוכים הם באר"ש סגר עליהם המדבר.

וגם אנכי אי"ש צ'עיר בתחילה כאשר הייתי רואה ספרי רבותינו הראשונים והאחרונים שנכתב בהם 'וקוי' בשני ווי"ן, הייתי סבור שטעות המדפיס הוא, יען כי ל'ו רגל על לשונו לקרוא 'וקוי' הוא"ו בצירי. אולם אחר שראיתי כן בהרבה ספרים נתתי אל ליבי לתור אולי לא דבר ריק הוא ושמה יש לקוראים כך, מקור נפתח באיזהו מקומן. על כן אורתי כגבר חלצי ואדרוך קסתי בענין לגמור חיפוש מחיפוש וללקוט באומרים מענין זה, ומצאתי שאין זה מוסכם שצריך לקרוא הקו"ף בחולם מלא וה"ו"ד בצירי אלא רבים קוראים את הוא"ו בצירי וה"ו"ד נחה. וזה החלי בעזר צורי וגואלי.

תחילה אביא מן המקורות חרשים גם ישנים שכתבו כיצד יש לקרוא או שניקדו תיבה זו. ולאחר מכן אי"ה אביא מן הספרים שמתוך כתיבת תיבה זו בשני יודי"ן נראה בעליל שניקדו ה"ו"ד בצירי, ולחילופין אותם שכתבוה בשני ווי"ן ניקדו הוא"ו (האחרונה) בצירי.

זה יצא ראשונה רבינו יונה אבן ג'נאח בספר השרשים (שרש קוה) 'וקוי ה' בתמורת הוא"ו ב"ו"ד'. עכ"ל.<sup>1</sup>

ועל ידו השני רבי יהודה אבן בלעם בספרו טעמי המקרא (עמוד 51) וז"ל: דע כי אותיות יהו"א מתחלפות אחת בחברתה וכו' יו"ד בוא"ו פניאל פנואל, פינון פונון, עלין עלון, עיבל עובל, שפי שפו, מחיאל מחויאל, וקוי וקוי. עכ"ל. וכעין זה בשינוי לשון נמצא בספר אותיות הנח והנמשך לרבי יהודה אבן חיוג' (עמוד 10).<sup>2</sup>

ויבא השליש הראב"ע בפירושו לתורה (שמות ט פסוק ג) וז"ל: 'הנה יד ד' הויה הנה מצאנו שיתחלף ה"ו"ד בוי"ו. ואתה הוה להם למלך (נחמיה ו, ו), והפך זה שוי"ו אשר לא יבושו קוי (ישעיה מט, כג) יתחלף ב"ו"ד וקוי ד' יחליפו כח (שם מ, לא). עכ"ל.<sup>3</sup>

1 אמנם מלשונן חזינן רק דיש תיבת 'וקוי' אך לא נתפרש אם כוונתו לישעיה או לתהלים. [הערת אחי רבי אהרן הי"ו].

2 עכ"ל.

3 התודעתי אליו מהגהות הגאון הגדול הנאמ"ן שליט"א לספר סלת למנחה למהרש"ך. ואולם מ"ש שם שנראה שהם שני שרשים קוה, קיה כמו הוה היה, מה הוה לאדם בכל עמלו (קהלת ב פסוק כב), הנה יד ה' הויה (שמות ט פסוק ג). אחמה"ר ממני"ר לא זכיתי להבין דב"ק דהלא הרד"ק גופיה דס"ל לחלק הקריאה בין ישעיה לתהלים מ"מ מנה את שניהם בספר השרשים בשרש קוה, וכן רבינו יונה אבן ג'נאח מנאו שם, ושאר הנזכרים למעלה רא"ש, ולא מצאתי בדבריהם שרש 'קיה'. והפניתי את קושייתי אליו דרך אתר ישיבת כסא רחמים והשיבני אחיינו הרה"ג יהונתן מאוזו שליט"א בזה"ל: מן שליט"א הביא דוגמא לדבריו מהשרשים הוה והיה שהם שנים כמו מה הוה לאדם (בקהלת ב' כ"ב) וי"ד ה' הויה (בשמות ט' ג') ע"ש

ואת רבי' הרד"ק בפירושו לישעיה (שם) וז"ל: 'וקוי כתיב ביו"ד אחת לבר והיא עי"ן הפעל ויו"ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשארה במבטא'. עכ"ל.

ושנה דבריו בפירושו לתהלים (לו פסוק ט) 'ומלת וקני בהנעת הוא"ו שהיא עי"ן הפעל מן 'קנה', והיו"ד סימן הרבים, אבל וקני ה' יחליפו כח (ישעיה מ, לא) בהנעת היו"ד שהיא במקום עי"ן הפעל, והוא"ו למשוך, כוא"ו 'שומרי', ויו"ד הרבים נפלה מהמכתב'. עכ"ל. ועיין לו עוד בשרשים (ערך קנה) <sup>4</sup>, ובמכלול (שער דקדוק הפעלים ד"ה והעשתי עשרה).

וחימש את אר"ש רבי אברהם בן רמון<sup>5</sup> בפירושו לתהלים (לו פסוק ט) וז"ל: 'וקוי"ו הוא"ו בצרי, ושל ישעיה הוא וקוי היו"ד בצרי'. עכ"ל.

ואת השי"ש הרב מנחת שי (ישעיה שם) וז"ל: 'היו"ד בצירי והיא עי"ן הפועל ויו"ד הרבים נעלמת והוסרה היו"ד מהמכתב ונשארה במבטא בפגישת שני יודי"ן, אבל וקוי ה' המה יירשו ארץ (תהלים לו פסוק ט) בהנעת וא"ו עי"ן הפועל. כן דעת רד"ק במכלול (משקל פועלים) ובשרשים ובתהלים, וכן מצאתי בספרים מדוייקים, ועיין עוד מ"ש בתהלים'. עכ"ל. וז"ל בתהלים (שם) 'וקוי בהנעת הוא"ו שהוא עי"ן הפעל מן קנה והיו"ד סימן הרבים, אבל וקוי ה' יחליפו כח (ישעיה מ פסוק לא) בהנעת היו"ד שהוא במקום עי"ן הפעל והוא"ו למשוך כוא"ו שומרי, ויו"ד הרבים נפלה מהמכתב. כ"כ רד"ק בפירושו, וכן צריך להגיה במכלול יופי ובפי" רד"ק מדפוס נפולי. והחכם אבן עזרא כתב על זה בתהלים שהיו"ד תחת הוא"ו, ועל אותו שבישעיה לא כתב מאומה נראה שהוא סובר בהפך<sup>7</sup>, ולפי מה שנמסר במק"ג שלנו הכא והתם נראה דאיתא כוותיה'. עכ"ל.

ושבעה מוצקות רבי שלמה אבן מלך בספר מכלל יופי (ישעיה שם) 'וקוי- כתוב ביו"ד אחת לבר, והיא עי"ן הפועל ובא בתמורת הו"ו ביו"ד, ויו"ד הריבוי חסרה מהמכתב ונשארה במבטא, ובמכלל הוסרה יוד הרבים מהמכתב ונשארה במבטא שני יודי"ן, והיוד והמם סימן הרבים נפלו ממנו. עכ"ל.

למנצה על השמיני"ת מהרי"ץ בחלק הרקדוק (תהלים ל"ז פסוק ט) וקוי הו"ו בצירי ודנביא הצירי ביו"ד וכן נמסר במוסרה. עכ"ל.

ותשע הידות מהרש"ך בספרו סולת למנחה (ישעיה שם) 'כתב הרב מנחת שי וז"ל: היו"ד בצירי אבל, וקני ה' המה יירשו ארץ (תהלים לו, ט) בנהעת הוא"ו'. עכ"ל. וסי': ישעיה - יו"ד בשמו, ודוד - וא"ו בשמו. עכ"ל.

ונראה כוונתו שאע"פ שאפשר שהם שרש אחד רק היו"ד מתחלפת בוא"ו לפעמים, מ"מ המדקדקים (הרד"ק) מנאום לשתי שרשים. א"כ אפשר לומר כן גם כאן שהם שתי שרשים אע"פ שאין לנו הרבה דוגמאות משרשים אלו כמו הוה והיה, ולכן המדקדקים חיברום לשורש אחד, ועיין להרד"ק בשרשים (שרש הו"ה) על פסוק כי לשלג יאמר הוא וגו' שאפשר שיהיה הוא"ו בשרש הוה תמורת היו"ד בשרש היה, היה או יהיו שנים שרשים ועכ"פ הענין אחד עכ"ל וה"ה לנ"ד.

וע"ע להרד"ק עצמו בפירושו לישעיה שם (מ' ל"א) שכתב "וקוי" כתיב ביו"ד אחת לבר והיא עי"ן הפועל וכו' עכ"ל נראה מדבריו שכוונתו לשורש "קיה" שהיו"ד היא עי"ן הפועל, אע"פ שאפשר לדחות שכוונתו שהיו"ד עומדת בעי"ן הפועל תחת הוא"ו. עכ"ל.

4 ומשום מה המדפיסים נקדו הוא"ו בצירי, וכבר העירותי לפני כמה שנים על טעות כעין זו בענין צורת כתיבת מזמור ס"ז שבתהלים בצורת המנורה, שבשער קונטרס מנורת זהב טהור למהרש"ל ציירוהו משמאל לימין בו בזמן שמחבר הספר כותב להדיא בפתיחת דבריו שהוא מימין לשמאל.

5 חי בדור תלמידי הר"ן.

6 מלשונו נראה שגם בתהלים נכתב בשני יודי"ן והוא פלאי מאחר ואין ניקוד ליודי"ן שנים למה לי.

7 אחמה"ר יש להעיר דהראב"ע גופיה ס"ל דיש לקרוא בישעיה וקני, וכנ"ל.

ואדניהם עשרה רבי אליעזר בן שם טוב פאפו בספרו דמשק אליעזר (ערך תהלים) וקוי בהנעת הוא"ו, וקוי ה' בישעיה מ בהנעת היו"ד כפי הסימן שכ' בכ"ה. עכ"ל.

ואחד עשר כוכבים משתווים מהר"י צובירי במסורת מדוייקת וז"ל: כתב הרמ"ש משם הרד"ק וקוי היו"ד בצירי, ויו"ד הרבים נעלמת והוסרה מהמכתב ונשארה במבטא בפגישת שני יודי"ן. אבל וקוי ה' המה יירשו ארץ בהנעת היו"ו, וכן מצאתי בספרים מדוייקים. עכ"ל. וכן המנהג בקריאתן. וסימן שלא תטעה להחליפם, דין דישעיהו ששמו מונע בשני יודי"ן. תניע יודי"ן שבו הנכתב והנעלם בצירי, וההוא דרוד ששמו מונע ביו"ו, תניע ויו"ו שבספרו בצירי. עכ"ל.

וטרם ארדוף אציג מה שמצאה ידי יד כהה כל הכתוב בספיר בין שעלה על מזב"ח הרפוס ובין שטרם עלה על מזב"ח הרפוס, אודיעך דעתי קליה כמות שהיא, כי אף על פי שרבים מהספרים ומחברי הספרים שאכתוב כאן אינך מכירם, ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה, ומה לך כי תהיה מאריך טרח'א, עם כל זאת לא נמנעתי להביאם מתרי טעמי, חדא שמא גדולים היו ואם היינו בדורם ידענו מיעוט ערכנו למולם, ואם ראשונים כבני אדם אנחנו כחמורים ולא כחמורו של רבי פנחס בן יאיר. ועוד אף את"ל דלא היו גדולים מ"מ שפת אמת תכון לעד, ואם רואה אתה מסורת המשתמרת ברציפות דור אחר דור, היא הנותנת שיש לה מקור, ועל כן לא נמנעתי מלהביא יחדיו חוברי חברים מוכרים ושאינם מוכרים זה לצד זה. וכעת אציגה נא בפניך אתהם. כן מצאתי<sup>8</sup> בתנ"ך כתר ארם צובה כת"י שנת ד' תר"ץ jer ben zvi I (דף 482 Vatican 120א), ובתנ"ך כת"י שנת ד' תתקע"ו לרבי חיים ב"ר יצחק מלורקילא 482 Vatican שבתהלים ניקד וקוי ובישעיה וקוי ואף טרח להגיה בתהלים ההכרל שביניהם, ובחומש כת"י רבי שמחה ב"ר יוסף שנת ד' תתקע"ו LON BL Ar. Or. 2 (דף 274א בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובתנ"ך כת"י שנת תתקצ"ב 25 PARIS BN (דף 209ב), ובחומש כת"י לרבי אליהו ב"ר ברכיה הנקדן ד' תתקצ"ד Ms. Or. Qu. 9 (דף 160ב בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ד' תתקצ"ט Vatican 14 (דף 257א בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובנביא ישעיה כת"י רבי אהרן ב"ר שלמה הלוי שנת ה' ט' MS. Bodley Or. 23, ובתנ"ך כת"י רבי חיים ב"ר ישראל שנת ה' ל"ב 26 PARIS BN (דף 222א), שנת ה' ל"ז 2668 parma (דף 199א), ובחומש כת"י רבי יצחק ב"ר שמואל הכהן שנת ה' ל"ד Vatican 18 (דף 300ב בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובתנ"ך כת"י רבי יקותיאל ב"ר יחיאל שנת ה' מ' 2052 parma (דף 123ב)<sup>9</sup>, ובחומש כת"י רבי דוד ב"ר ישראל שנת ה' מ"ה 9 Breslau (דף 286א בהפטרות לך לך), ובחומש כת"י ר' יצחק ב"ר יהודה שנת ה' מ"ו LON BL Add. 9401 (דף 236ב בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובחומש כת"י רבי משה סופר שנת ה' נ' COPEN HEBR. 11 (דף 15 ב בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן)<sup>10</sup>, ובחומש כת"י רבי יצחק ב"ר מנחם הנקדן לפני שנת ה' נ"א 03.III.FIR LAUR Plut 3 (דף 275א בהפטרות לך לך), ובספר הפטרות כמנהג איטליה כת"י רבי אליהו ב"ר יעקב הכהן שנת ה' נ"ד Vatican Ross 553 (דף 2 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובתנ"ך כת"י לרבי יצחק ב"ר שלמה קמחי שנת ה' נ"ו Parma 3091 (דף 132א ובשני יודי"ן). ובתנ"ך כת"י שנת ה' נ"ו/נ"ז Vatican Barb 163<sup>11</sup>, ובחומש כת"י רבי יוסף ב"ר יצחק שנת ה' נ"ט OX Kennicott 3 (דף 241 ב בהפטרות לך

8 מה שאציין במאמר זה מכת"י הוא ממה שראתה עיני במאגר הספרים הסרוקים של הספרייה הלאומית, וברוך שמסר עולמו לשומרים.

9 בכת"י זה נראה שהיה נקוד בתחילה צירי תחת הוא"ו ונמחק ונקוד תחת היו"ד.

10 ולצידו רשום בגליון וא וקוי ה' המה יירשו ארץ.

11 ושם הביא שיש גורסים בשני יודי"ן.

לך ובשני יודי"ן<sup>12</sup>), ובחומש כת"י רבי יוסף הסופר דפונטליאה שנת ה' ס' PARIS BN 36 (דף 301 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובספר הפטרות כמנהג איטליא כת"י שנת ה' ס' parma 2856 (דף 4 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן)<sup>13</sup>, ובחומש כת"י מאה י"ג/י"ד לרבי יוסף ב"ר דוד parma 1840 (דף 90 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובתנ"ך כת"י רבי יאשיה ב"ר משה שנת ה' ס"א לערך ms. heb. 28-7153 (דף 188א), ובחומש כת"י לרבי מנחם ב"ר אליעזר שנת ה' ס"ב Wien NB 11 (דף 175א בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובחומש כת"י רבי משה ב"ר יחיאל שנת ה' ס"ג PARIS BN 38 (דף 247 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן). ובגליון נרשם וקוי כתיב וקוי קרי), ובחומש כת"י לרבי יהודה ב"ר מנחם אשר נוקד ע"י רבי אליעזר ב"ר ישעיה הנקדן בשנת ה' ס"ה<sup>14</sup> Oxford - Bodleian Library Ms Can. Or. 91 (דף 271 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן, ובגליון נרשמה הגהה בזה"ל: נכתב ביוד אחת לבר ר' קמחי), ובהגהה כת"י לחומש מכתיבת רבי שמשון ב"ר יעקב ויוואנט שנת ה' ע"א London - British Library Add. 10455 (דף 374א בהפטרות לך לך<sup>15</sup>), ובספר הפטרות כת"י שנת ה' ע"א parma 2046 (דף 48 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובחומש כת"י רבי מתתיה ב"ר יצחק שנת ה' צ"ה PARIS BN 40 (דף 245 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובנביאים כת"י לרבי יצחק ב"ר משה הכותב שנת ה' צ"ו parma 3104 (דף 243 ובשני יודי"ן), ובחומש כת"י רבי יהודה ב"ר אלעזר שנת ק"ב parma 3083 (דף 304 בהפטרות לך לך), ובכתובים ונביאים כת"י שנת ק"ס לערך Vatican 6 (דף 283 ובשני יודי"ן), ובסדור מנהג ספרד לכל השנה מאה י"ד כת"י parma 29 (דף 343 בפיוט עת שערי רצון ובשני יודי"ן), ובמחזור ספרד כת"י מאה י"ד/ט"ו NY JTS 4328 (דף 13 בפיוט עת שערי רצון ובשני יודי"ן<sup>16</sup>), ובחומש כת"י שנת קע"א parma 2818<sup>17</sup> (דף 307 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובחומש כת"י שנת קפ"ו LON BL Or. 2786 (דף 16 בהפטרות לך לך<sup>18</sup>), ובחומש כת"י רבי משה ב"ר עמרם אבן נצר שנת קפ"ח/קפ"ט LON BL Or. 2350 (דף 312 בהפטרות לך לך ובצידו נרשם וקוי קרי), ובחומש כת"י רבי יעקב ב"ר משה אלחב שנת ר"ב parma 2825 (דף 208 בהפטרות לך לך), ובחומש כת"י רבי יוסף ב"ר משה אלכיר שנת ר"ז Vatican 596 (דף 201 בהפטרות לך לך), ובספר הפטרות אשכנזי כת"י רבי אורי ב"ר דוד שנת ר"א parma 2857 (דף 2א בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובנביאים כת"י שנת רכ"ב Qu. Add. Ox Opp. b-c97 (דף קמח צד א), ובחומש כת"י רבי שמואל די מודינא ה' רכ"ט parma 2674 (דף 210 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), שנת רל"ג parma 677 (דף 237 בהפטרות לך לך), ובספר הפטרות כמנהג אשכנזי כת"י רבי יקר ב"ר שמעון שנת רל"ג parma 1885 (דף 4 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובחומש כת"י לרבי שלמה ב"ר יוסף גבלי שנת רל"ד parma 2948 (דף 184 בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן), ובחומש כת"י רבי יעקב דיאנה שנת רל"ו parma 3218 (דף 921א בהפטרות לך לך ובשני יודי"ן<sup>19</sup>), ובחומש כת"י רבי משה ב"ר יעקב זבארה מאה ט"ו

12 נראה שיש העברת קולמוס על היו"ד השניה.

13 ושם מתחילה ההפטרות מפסוק ואל מי תדמיוני ואשור.

14 חומש זה נכתב בשנת ה' סד.

15 במקור נכתב וקוי ונוקדה הוי"ו בצירי, ואח"כ הועבר קולמוס על היו"ד השניה ואיני יודע ע"י מי, ומ"מ בגליון העירו וקוי ק (כנראה קרי).

16 בשניונים מהנדפס כיום, ומעניינת צורת כתיבת הפיוט בשלשה טורים כאשר פעמים המילה חלקה נכתבת בטור אחד וחלקה בטור הבא, ככל הנראה ע"פ המנגינה.

17 נוקד ע"י רבי יצחק הכהן.

18 בחומש זה ההפטרות נכתבו בגליון היות ובטעות נכתבה שם שוב הפטרות נח.

19 ושם נכתב בגליון במדוי וקוי כתיב וקוי קרי וכן כתב רד"ק. ע"כ.

London - British Library Or 2286. (דף 105 בהפטרות לך לך), ובתנ"ך מכתיבת הנ"ל שנת רל"ו OX Kennicott 1 (דף 235א), ובחומש כת"י לרבי יוסף ב"ר נתן צרפתי שנת רמ"ד parma 2822 (דף 110 בהפטרות לך לך), ובחומש ספרד כת"י לרבי יוסף שנת רמ"ד parma 1803 (דף 148 בהפטרות לך לך, אולם בגליון נכתב בשני ווי"ן), ובספר הפטרות תימני כת"י רבי דוד ב"ר בנייה ה' רמ"ה LON BL Or 1470. (דף 3א בהפטרות לך לך<sup>20</sup>), ובחומש כת"י רבי אברהם פריצול שנת רמ"ז LON BL Add 4709. (דף 241א בהפטרות לך לך<sup>21</sup>), שנת רנ"ו NY JTS 439 (דף 174א בהפטרות לך לך<sup>22</sup>), ובנדפסים נביאים אחרונים שונצינו שנת רמ"ו (ישעיה שם), ובסדור נאפולי שנת ר"ן (כפיוט עת שערי רצון ובשני יודי"ן), ובנביאים וכתובים נאפולי שנת רנ"ב<sup>23</sup>, ובסדור רומניא קושטא שנת רע"ח (כפיוט עת שערי רצון), ובסדור רומניא ונציה שנת רפ"ג<sup>24</sup>, ובמחזור קמחא דאבישונא בולוניא שנת ש' (ובשני יודי"ן), ובחומש אמשטרדם שנת ת"י, ובתכלאל כת"י רבי שלם בן חיים אלסרי מאה י"ז hebr.BOD MSS Cod 478. (דף 65ב בפיוט עת שערי רצון). ובשפתי רננות ליוורנו שנת תקצ"ז (ובשני יודי"ן), וכן הגיהו בנ"ך ליוורנו שנת תקצ"ד, ועיי"ן קובץ זכור לאברהם שנת תשנ"ו (עמוד תקסח) שכן הוא מנהג ק"ק בערלין.

וכעת אביא מספרי רבותינו חדשים גם ישנים שמתוך כתיבת תיבה זו בשני יודי"ן נראה בעליל דס"ל שצריך לקרותה וקוץ. כ"ה באמרי שפר למהר"י חלאווה כת"י PARIS BN 264 המכונה כת"י כרמלי (דף 191ב), ובמחזור ליום כפור כת"י JER NLI 1800.384-8 (בפיוט עת שערי רצון<sup>25</sup>), ובמחזור כמנהג צפון אפריקה (ארגיל) לימים נוראים מאה י"ד כת"י Vatican 314 (דף 38ב בפיוט עת שערי רצון<sup>26</sup>), ובסדור מנהג רומה לכל השנה מאה י"ד כת"י parma 1900 (בפיוט עת שערי רצון נכתב בסוף המחזור), ובמחזור כמנהג רומה לכל השנה כת"י NY JTS 4814 (דף 291ב בפיוט עת שערי רצון), ובכתה"י של התלמוד עדי נוסח ליברמן מצאתי כן בכת"י munich 95 (קדושין סט)<sup>27</sup> vatican 111 (שם וכדף פב), Cambridge 182 (קדושין פב), Florence Il-I-9 (סנהדרין צב), ובפירוש רש"י לישעיה (שם)<sup>28</sup>, ובפירוש הרמב"ן עה"ת דפו"ר רומא שנת רל"ז לערך (פרשת ויצא), ובחומש אישאר שנת רמ"ו (דף 136א בהפטרות לך לך), ובחומש כת"י רבי ישעיה ב"ר יעקב מאסראן שנת רנ"ו parma 3074 (דף 25א בהפטרות לך לך)<sup>29</sup>, ובגליון נ"ך רבי משה ב"ר חיים עקריש שנת רנ"ט parma 2516 (דף 239א), ובחיבור הגדול לרי"ף קונסטנטינופול שנת רס"ט (סוף

20 ושם מתחילה ההפטרות מפסוק ואל מי תדמיוני ואשור.

21 כנ"ל.

22 כנ"ל.

23 איני יודע אם מחוקה הוי"ו או שנכתב בשני יודי"ן ללא ווא"ו.

24 בשניים האחרונים בשני יודי"ן וללא ווא"ו.

25 ממחזור זה נשארו 2 דפים בלבד.

26 ככל הנראה ברומא נהגו לומר פיוט זה בלילה ועל כן הגירסא שם 'ליל אהיה כפי'. וכן ראיתי במחזור מנהג רומה ליום כפור כת"י parma 1749 (סוף המחזור) שכתב שנהגו לאומרה אחר תפלת נעילה, ובמחזור מנהג רומה לכל השנה שנת ה' קס"ג כת"י parma 3132 (דף 182) נכתב בתפלת נעילה, וכ"ה במחזור שונצינו שנת רמ"ו, פאנו שנת רע"ג, ונציה שנת רפ"ו.

27 אולם בסנהדרין צב ביו"ד אחת.

28 כת"י רבי יצחק ב"ר מנחם הנקדן לפני שנת ה' נ"א 03III.LAUR Plut (דף 275א בהפטרות לך לך), ובפירוש רש"י כת"י לחומש והפטרות ע"י רבי שמואל הסופר שנת ק"א LON BL Egerton 872 (דף 19ב בהפטרות לך לך), ובחומש כת"י שנת קע"א parma 2818 (דף 307ב בהפטרות לך לך), ובחומש כת"י רבי יעקב דיאנה שנת רל"ד parma 3218 (דף 921א בהפטרות לך לך).

29 ושם מתחילה ההפטרות מפסוק ואל מי תדמיוני ואשור.

מסכת קדושין<sup>30</sup>, ובסוף ספר הזכרון על התורה לרבי אברהם באקאראט כת"י רבי שלום בכ"ר ירושלמי JER NLI 38-514 שנת רע"ו, ובפירוש האברבנאל פיזארו שנת ר"פ, אמשטרדם שנת ת"א (ישעיה שם), ובתכלאל כת"י רבי אביגד בן דוד שנת ש"א LON BL Or. 2227 (דף 134 ב בפיוט עת שערי רצון), ובתכלאל כת"י רבי סעדיה רמצאן שנת שס"א JER NLI Yah. 38 (דף 97 א בפיוט עת שערי רצון), ובחומש פירארה שנת שט"ו, ובתכלאל כת"י שנת של"ט JER NLI Yah. 39 (דף 129 א בפיוט עת שערי רצון), ובתכלאל כת"י שנת שצ"ו LON BL Or. 2389 (דף 78 א בפיוט עת שערי רצון), ובתכלאל כת"י ר' חיים בן שלום אלחג'אג' שנת תי"א LON BL Or. 2417 (דף 102 ב בפיוט עת שערי רצון), ובתורת חכם לרבי חיים הכהן מאר"ץ ונציה שנת תי"ד (דף עט ע"א), ובפרקי שירה מנטובה שנת תכ"א (דף כד ע"ב), ובתכלאל כת"י שנת תל"ט JER NLI Yah. 40 (דף 43 בפיוט עת שערי רצון), ובתכלאל כת"י מאה י"ז PARIS BN 1331 (דף 75 ב בפיוט עת שערי רצון), ובתכלאל כת"י מאה י"ז/י"ח LON BL Or. 1480 (דף 53 ב בפיוט עת שערי רצון)<sup>31</sup>, ובחומש וויליאמסדארף שנת תע"ג (בהפטרות לך לך), ובמסורה הנרפסת בתחלת ספר יהושע אמשטרדם שנת תפ"ד, ובהקדמת מעבר יבוק אמשטרדם שנת תצ"ב<sup>32</sup>, ובתכלאל כת"י מאה י"ח NY JTS 4333 (דף 71 א בפיוט עת שערי רצון), ובתכלאל כת"י מאה י"ח NY JTS 4187 (דף 70 ב בפיוט עת שערי רצון), ובחומש אמשטרדם שנת תקי"ז, ובספרים הרואים אור הדפוס לראשונה בשנים האחרונות<sup>33</sup> ניתן לכלול גם את ספר אמונות ודעות לרס"ג (מאמר ד), גן השכלים לרבי נתנאל פיומי (פרק ה)<sup>34</sup>, מדרש הביאור (בראשית עמוד כז), פירוש התורה לרבי יוסף ב"ר דוד מסרגוסה תלמיד הר"ן (פרשת מקץ), ספר רסאלה לרבי יהודה אבן קורייש (עמוד 153)<sup>35</sup>, פעמון זהב למהר"י ונה (אבות ו משנה יד), פירוש קדום לספר איוב (עמוד 84). וישנם עוד מקורות שיש בהם הבדלי מהדורות ואזכרים אי"ה לקמן.

אולם לעומת השרפים משבחים ואומרים חוברי חב"ים מחוכמים שיש לקרוא וק"י הוא"ו בצירי והיו"ד נחה.

כן מצאתי נקוד בתנ"ך כת"י רבי יהודה ב"ר יואב שנת ה' ל"ח parma 3214 (דף 217 א), ובחומש כת"י רבי אברהם ב"ר בנימין שנת ה' מ"ט בר אילן 1001 (דף 114 א בהפטרות לך לך), ובתנ"ך כת"י לרבי שמשון ב"ר יעקב ויואנט שנת ה' ע"א Cat. 79 LON BL. (Margoliouth) (דף 374 א בהפטרות לך לך)<sup>36</sup>, ובחומש כת"י ובהגה לספר הפטרות כת"י שנת ה' ע"א parma 2046 (דף 48 ב בהפטרות לך לך), ובמחזור כמנהג רומה למועדים בחדשים אלול תשרי כת"י מאה י"ד parma 2223 (דף 220 ב בפיוט עת שערי רצון), ובתנ"ך כת"י שנת ק"ד PARIS BN 28 (דף 189 א), ובחומש כת"י רבי גרשם ב"ר יהודה שנת קנ"ו LON BL Add. 19776 (דף 133 ב בהפטרות לך לך)<sup>37</sup>, ובמחזור מנהג רומה ליום כפור כת"י מאה ט"ו parma 1749 (סוף המחזור בפיוט עת שערי רצון), ובמחזור מנהג

30 ובמהדורת מוסד הרב קוק בשני וו"ן ושני יודי"ן וזו ודאי ט"ס כי לא מצאנו שתהא היו"ד דגושה.  
31 ושם מביא גם את הפיוט 'עת שערי רצון' השני (שיש מייחסים אותו לרמב"ם) ואת הפיוט 'אחות קטנה' (מופיע בעוד כמה תכלאל) כפיוטים שנהגו לאומרם קודם תקיעת שופר!.

32 אולם בהוצאת אהבת שלום כתבו ביו"ד אחת.

33 אם כי לענ"ד נראה שכדאי לקחתם לבית הספיק אם לא שינו בהם המולי"ם.

34 במקור הערבי, אבל בתרגום לצידו כתובה בשני וו"ן.

35 והמו"ל חשבה לטעות. ואמנם במהדורה שנדפסה בשנת תרי"ז נדפס ביו"ד אחת.

36 ושם בשני וו"ן ובצירי תחת הוא"ו, ובגליון העירו דצ"ל וקויי.

37 ומזור מאוד שנכתב בשני יודי"ן ועכ"ז נקוד תחת הוא"ו צירי ותחת היודי"ן אך נקוד.

רומה לכל השנה שנת קס"ג כת"י 3132 parma (דף 182 בפיוט עת שערי רצון), ובתנ"ך כת"י רבי שמואל ב"ר משה שנת קפ"ה 2514 parma (דף 240ב), ובגליון חומש כת"י רבי יעקב ב"ר משה אלחבר שנת ר"ב 2825 parma (דף 208ב בהפטרות לך לך), ובחומש כת"י עלי הסופר ב"ר יוסף שנת רט"ו Or. OX Can. 77 (דף 47 בהפטרות לך לך), ובתנ"ך כת"י רבי בנימין ב"ר דוד גבאי שנת רכ"ח 1997 parma (דף 14א), ובחומש כת"י רבי שמואל ב"ר אברהם אלטירס שנת רל"א Or. OX Can. 42 (דף 296ב בהפטרות לך לך), ובגליון חומש כת"י רבי יעקב דיאנה שנת רל"ו 3218 parma (דף 921א בהפטרות לך לך) בשם י"א, ובסליחות פיובי די שאקו שנת רל"ה (סליחות ליום רביעי בפיוט אך כך מקוה), ובספר הפטרות כמנהג איטליא כת"י רבי אלעזר ב"ר יוסף אשכנזי שנת רל"ז 2691 parma (דף 4ב בהפטרות לך לך)<sup>38</sup>, ובגליון חומש ספרד כת"י לרבי יוסף שנת רמ"ד 1803 parma (דף 148ב בהפטרות לך לך), ובמחזור שונצינו שנת רמ"ו (בפיוט עת שערי רצון), ובתנ"ך ספרד שנת רמ"ו, ובנביאים אחרונים ליסבון שנת רנ"ב, ובתנ"ך כת"י רבי משה ב"ר חיים עקריש שנת רנ"ט 2516 parma (דף 239א)<sup>39</sup>, ובתנ"ך ונציא שנת רע"ח, ושנת רפ"ה, ובחומש ונציא שנת רפ"ד (בהפטרות לך לך), ובנביאים אחרונים עם פירוש האברכנאל פיזארו שנת ר"פ, אמשטרדם שנת ת"א, ובמחזור פאנו שנת רע"ג (בפיוט עת שערי רצון), ובתנ"ך ונציא שנת רע"ח, ושנת רפ"ה, ובחומש ונציא שנת רפ"ד (בהפטרות לך לך), ובמחזור כמנהג בני רומא ונציא שנת רפ"ו (בפיוט עת שערי רצון), ובספר הפטרות תימני כת"י רבי יוסף ב"ר משה אלדמרמי שנת רפ"ו a260 NY JTS L (דף 4ב בהפטרות לך לך)<sup>40</sup>, ובמחזור כמנהג ארם צובא ונציא שנת רפ"ז (בפיוט עת שערי רצון דף תצג)<sup>41</sup>, ובסליחות פראג שנת רצ"ה (סימן רו סליחות ליום רביעי שבין ר"ה ליוהכ"פ), ובחומש ונציא שנת ש"ג, ובמחזור ע"פ מעגלי צדק סביונטה קרימונה שנת שכ"א (דף רד ע"ב סליחות ליום רביעי שבין ר"ה ליוהכ"פ), ובמחזור ונציא שנת שנ"ח (בפיוט עת שערי רצון)<sup>42</sup>, ובחומש אמשטרדם שנת ת"ס, ובסליחות עם פירוש רבי יוסף קאשמן אמשטרדם שנת תע"ב (דף פב ע"ב סליחות ליום רביעי שבין ר"ה ליוהכ"פ), ובתנ"ך קהלות משה אמשטרדם שנת תפ"ד, וביד כל בו לרבי דוד לידא פרנקפורט דמיין שנת תפ"ז (דף ב ע"ב בפיוט עת שערי רצון, י ע"ב בהפטרות לך לך), ובנביאים אחרונים המגיד זולצבאך שנת תצ"ו, ובתנ"ך אילה שלוחה אמשטרדם שנת תקל"ז, ובחומת אנך פיסא שנת תקס"ג בגליון, ובסדר הרש"ש כת"י היר"א (בפיוט עת שערי רצון), ובמחזור אהלי יעקב יצחקי (שם), ובמחזור בית דין חמוי (שם). ובספר מעשה מלך (סימן כח אות ז) כתב שמנהג האדמו"ר מליובאוויטש לקרוא הוא"ו בצירי.

וכעת אביא מן הכתובים עלי ספ"ר בשני ווי"ן שמתוכם אתה למד דס"ל לקרותה וקנ"י (הוא"ו בצירי).

כ"ה בפירוש הנביאים לרבי ישעיה די טראני כת"י רבי דוד ב"ר אליהו הקדוש שנת ה' אלפים נ"ז 217 PARIS BN (דף 46א), ובסליחות כמנהג רומה לכל השנה ה' נח כת"י 3536 parma (דף 204א בפיוט עת שערי רצון), ובמחזור כמנהג רומה לכל השנה מאה י"ד/ט"ו 3134 Parma (דף 295א בפיוט עת שערי רצון), ובכתה"י של התלמוד עדי נוסח ליברמן מצאתי כן בש"ס ברקו שנת רנ"ז (סנהדרין צב), ובש"ס ונציא שנת ר"פ סוף קדושין, וכן

38 ושם מתחילה ההפטרות מפסוק ואל מי תדמינו ואשה.

39 ובגליון נרשם וקוי קרי.

40 ושם מתחילה ההפטרות מפסוק ואל מי תדמינו ואשה.

41 ושם בשינויים מהנדפס כיום בפיוט.

42 מופיע במנחה של יוהכ"פ, ובשחרית של ר"ה מחוק קצת ונראה כקוי..

מצאתי בפירוש חמש מגילות לרבי יוסף אבן יחיא בולוניה שנת רח"צ (דף סג), ובספר אילת אהבים דפו"ד ונציא שנת שי"ב (ה פסוק טו), ובתנחומות אל לרבי יצחק בן ארויו שאלוניקי שנת של"ח (פרשת וישלח), ובמאור עיניים למהר"י פינטו מנטובה שנת תק"ג (סימן קמ), ובשרה הארץ מיוחס ליוורנו שנת תקמ"ד (פרשת לך לך, ופרשת בחוקותי), וברוך ישרה אופינבאך שנת תקנ"ג (דף מז ע"ב סליחות לשני שבין ר"ה ליוהכ"פ), ובמחזור מכל השנה זולצבאך שנת תקנ"ד (דף פז), ובעבודת התמיד ליוורנו שנת תקנ"ד (דף צה ע"ב), וכנרפסים לראשונה בשנים האחרונות<sup>43</sup> ניתן למנות גם את ספר ערוגת הבשם לרבי אברהם ב"ר עזריאל (ח"ג עמוד 576), ספר הבתים לרבי דוד הכוכבי מהדורת הרשלר (עשה כה), ספר חסידים הנד"מ (גנוזות א סימן קנד), תוספות השלם עה"ת (בראשית כט פסוק ח), מדרש רבי דוד הנגיד (פרשת לך לך), ילקוט האזובי (פרשת קרח), גנזי שירה ופיוט (סימן כב), מהר"א אולאי על הלבוש (סימן תרט"ז אות א). וישנם עוד מקורות שיש בהם הברלי מהדורות ואזכירם אי"ה לקמן.

אתה הראת לדעת שיש מקור לשתי הגירסאות בקדמונים, ועל כן אין למהר ולהעיר לקוראים שטעות בידם, על שקראו היפך ממה שהורגלנו מחמת החומש או מגרסא דינקותא. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ואע"פ שבדברינו הובאו מקורות רבים ועתיקים יותר לגירסת 'וקנ'י, מ"מ מכיון שמצאנו סימוכין קדומים גם לגירסת 'וקנ'י אפשר שהיו מקורות קדומים יותר גם לה, אלא שלא נשתמרו, כמו רבים מכתבי רבותינו הראשונים, ועדיף לן למימר הכי מלמימר כי טעו במדבר.

אני טרם אכלה דברי הראני אחי ורא"ש רבי אהרן הי"ו בספר דרך צדיקים (ח"ב עמוד 325) שכבר נשאל בזה המקובל רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל וז"ל שם: פעם נשאל רבנו כיצד צריך להגות את הפסוק המובא בהפטרה לפרשת לך-לך "קני ה' יחליפו כח" האם לומר קנ'י (הוא"ו מונעת) או שמא קנ'י (היו"ד מונעת). נענה רבנו ואמר שיש בזה מחלוקת המדקדקים, אשר רבים מהם סוברים לומר קנ'י, אמנם הרב "מחברת התגין" הוכיח שצריך לומר קנ'י, וכן עיקר לומר קנ'י. עכ"ל.

הנה ספר 'מחברת התגין' אינו מכירו ולא מצאתיהו במאגרי הספרים הממוחשבים (אוצר החכמה/אוצרות התורה) ואף לא בקטלוג הספרייה של בית הספרים הלאומי!! ושמה ט"ס נפלה שם וצ"ל 'מחברת התיג'אן' אולם גם שם לא מצאתי. ושוחחתי עם החוקר התימני ר' אדם בן נון הי"ו בזה. ואף הוא השיבני כי אין דבר כזה במחברת התיג'אן. וכמו כן שוחחתי בזה עם ר' אבישי מרחבי הי"ו מהדיר מחברת התיג'אן הארוכה ואף הוא אמר לי שאינו זוכר בה דבר כזה. ואשמח אם יאירו הקוראים את עיני למצוא מקום כבודו להעריצו.

### ואל תמהר לומר כי שגגה היא

וכזו העת אומרה את אשר על ליבי כי כאשר יבא לידי אדם הזכות להוציא לאור עולם ספר מכת"י של קדמונים או לההדירו, עליו לדקדק ולהביא את לשון המחבר במדויק ולא לתלות הדבר מיד בט"ס, ועכ"פ יעיר איך הוא בכתה"י, כי עיני ראו ולא זר בכמה חיבורים מהקדמונים שיצאו בכמה מהדורות ובכל מהדורא העתיקו משהו אחר. ובכמה ספרים באותה מהדורא יש שינויים. והרי מקצתם מונחים לפניך.

בוהר חדש (פרשת בהר דף פח ע"ב) שאלוניקי שנת שנ"ז, קראקא שנת שס"ג, אמשטרדם שנת תס"א, קונשטאנדינא שנת ת"ק (דף ע ע"ב) וקויי בשני יודי"ן. אולם בהקדמת הזהר (דף

43 אם כי לענ"ד נראה שכדאי לקחתם לבית הספיק אם לא שינו בהם המולי"ם, וכדלעיל.  
44 וממילא אין ראיה כיצד לקוראה.

יב ע"ב) מנטובה שנת שי"ח, קרימונא שנת שי"ט, קונשטאנדינא שנת תצ"ו ביו"ד אחת<sup>44</sup>, ואילו בליוורנו שנת תקנ"א בשני יודי"ן.

בספר הערוך דפו"ר רומא שנת ר"ל (ערך צדק א) נכתב 'וקוי' בשני יודי"ן. אולם בונציא שנת רצ"ב, ושנת שי"ג ובאמשרדס שנת תט"ו בשני יודי"ן.

בספר ראב"ן (סוף מסכת קדושין) דפו"ר פראג שנת ש"ע יקוו (והוא בודאי ט"ס) ובירושלים שנת תער"ג בשני יודי"ן ובמהדורת דבליצקי בשני יודי"ן.

בספר ברית מנוחה לרבי אברהם מרימון הספרדי<sup>45</sup> (ד"ה דרך הב') אמשרדס שנת ת"ה וקיוו (שהוא בודאי ט"ס) ובברדיטשוב שנת תקס"ז נדפס 'וקוי' בוא"ו ויו"ד אחת<sup>46</sup>, ובדפוסים מאוחרים בשני יודי"ן.

באבודרהם שלפנינו (ברכת יוצר, ובתשלום אבודרהם בפיוט עת שערי רצון) וקוי בשני יודי"ן, וכ"ה בונציא שנת שכ"ו, אולם בדפו"ר אישכונא שנת רמ"ט, קושטא שנת עד"ר, אמשרדס שנת תפ"ו בשני יודי"ן.

בשו"ת חוט המשולש טור ג שנכתב ע"י רבי אברהם אבן טוואה (סימן יב) דפו"ר אמשרדס שנת תצ"ה בשני יודי"ן ואילו בלעמבערג שנת תרנ"א ובהוצאת מכון ירושלים ביו"ד אחת<sup>47</sup>, אולם בפיוטי רבי אברהם אבן טוואה הנד"מ (תשב"ץ ח"ה עמוד תו) נדפס 'וקוי' בשני יודי"ן.

בפירוש ר"י נחמיאש למשלי (ג פסוק ה) הנדפס לראשונה בברלין שנת תער"ב (עמוד 128) בשני יודי"ן אולם בפירושו לאבות (ה משנה כג, ו משנה ח) הנדפס לראשונה בפאקש שנת תרט"ז (סא ע"א, עו ע"ב) בשני יודי"ן.

ביר רמה הוצאת מכון אופק בסוף מסכת קדושין בשני יודי"ן אולם באגרות הרמ"ה הנדפסים בסוף חידושי לסנהדרין מהדורת זילבר נדפס ביו"ד אחת.

בילקוט שמעוני דפו"ר שאלוניקי שנת רפ"ו (פרשת נשא) בשני יודי"ן ובהוצאת וגשל השמיטו יו"ד אחת.

במהר"ם רקאנטי עה"ת ונצייה שנת רפ"ג (פרשת וירא) בשני יודי"ן ובמהדורת זכרון אהרן השמיטו יו"ד אחת.

ראשית חכמה דפו"ר ונצייה שנת של"ט (שער האהבה פרק יא, שער התשובה פרק ו) בשני יודי"ן, ואילו באמשרדס שנת תס"ח ובקושטא שנת תצ"ו בשני יודי"ן.

חידושי הריטב"א ברלין שנת תר"ך (יומא דף כח) בשני יודי"ן וכ"ה בורשא שנת תרל"ד, ובסוף מסכת קדושין מהדורת מוסד הרב קוק. אולם במסכת יומא הנ"ל הדפיסו ביו"ד אחת.

מדרש הגדול לרבי דוד עדני הוצאת מוסד הרב קוק (במדבר א עמוד קנה) הובאו שני כתי"י באחד נדפס בשני יודי"ן ובאחר בשני יודי"ן.

מרפא לנפש לרבי רפאל נורצי דפו"ר ויניציאה שנת של"ט בשני יודי"ן ואילו באמשרדס שנת תקי"ז (דף לא ע"ב) בשני יודי"ן.

הרמ"ע מפאנו בתשובה (סימן קיא)<sup>48</sup> ובמאמרים (המילואים מכת"י אות לג) ובסדר עבודה לתמידין ומוספין (עמוד קמד) בשני יודי"ן ואילו באלפסי זוטא הנד"מ בשני יודי"ן.

45 שממנו לקחו קופות וועדי הצדקה למיניהם את סגולת השעה התשיעית.

46 שא"א ללמוד מלשונו כיצד לקוראה.

47 כנ"ל.

48 מהדורת ישמח משה, אבל במהדורת ירושלים תשכ"ג בשני יודי"ן וכ"ה בדפו"ר.

אוהב משפט להתשב"ץ ונציה שנת ש"נ (דף קמב) בשני ווי"ן. אולם במגן אבות (א משנה י) ליוורנו שנת תקנ"ג בוא"ו אחת.

בספר בינה לעתים ונציה שנת ת"ח (דרוש עת נקמה, דרוש נד) בשני יודי"ן, ואילו בורשא שנת תרכ"ח ובירושלים שנת תשנ"ד פעם בשני ווי"ן ופעם בוא"ו ויו"ד אתה.

יש עמדי עוד רשימה ארוכה של שינויים בדפוסים ועל כן מיעטתי להביא מקורות מספרי מדרשים ורבתינו הראשונים והאחרונים ודי בזה.

ומאידך ישנם גם חיבורים שהכתיב משמש בערבוביא פעם כך ופעם כך באותה מהדורה ואצ"ן כאן לדוגמא כמה מהם. ש"ס דפוס בזל, פירושי התפילה לרוקח, מאמץ כח לרבי משה אלמושונינו, ספר תחכמוני לרבי יהודה אלחריזי, כנסת הגדולה למרן החבי"ב, ספרי מהר"ש לניאדו בעל הכלים, מדרש תלפיות, עקידת יצחק עראמה, יד יוסף צרפתי אמשטרדם שנת תס"א, בית ישראל ונציה שנת תצ"ט, בירת מגדל עוז דפו"ר, ספרי מרן החבי"ף ובנו רבי אברהם.

עמ' 100

עלה בקב"ץ: א. ישנה מחלוקת קדומה כיצד לקרוא את הפסוק 'וקוי ה' יחליפו כח' (ישעיה מ פסוק לא) האם וק"י או וק"י. ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. ואין לעשות על כך מחלוקות ולהעיר לקורא ההפטרה בפני כל הצבור שכביכול טעה, מאחר ויש לו כר נרחב להשען עליו.

ב. המנהג הרווח לקרוא את הפסוק 'וקוי ה' המה ירשו ארץ' (תהלים לו פסוק ט) בצירי תחת הוא"ו דלא כדברי הראב"ע שכתב לקרוא וק"י.

ג. המעתיקים ספרים מכת"י או מדפוסים ישנים עליהם ליתן דעתם שלא ישנו את תפקידם (ממעתיק למגיה) למעול מע"ל בקדשים לתלות כל דבר השונה מהרגל לשונם בט"ס. ועכ"פ יצינו איך הוא בכתה"י או בדפוסים ראשונים. כי אלו דברים שה'ן להם שיעור ולא דבר ריק הוא. ופעמים רבות תמצא בדברי רבתינו ראשונים ואחרונים בכתה"י שינויים ומהם אתה למד כיצד נהגו להגות את התיבות, כגון 'ראבא' במקום 'רבא', וכגון 'חיסדא' במקום 'חסדא' וכגון 'אביהו' במקום 'אבהו'. ואל תאמר לפני המלך כי שגגה היא. וצור ישראל יזכנו שלא תצא תקלה מתחת ידינו. אמן.

עמ' 100

★ ★ ★